

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2025-yil 6-son

VOLUME 5 / ISSUE 6 / 2025

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.6.

Crossref
Content
Registration

ISSN: 2181-1938

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

“Yurisprudensiya” – “Юриспруденция” – “Jurisprudence” huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O'zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda 1140-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatidan o'tkazilgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro'yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko'paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo'yicha mas'ul:
O. Choriyev

Muharrirlar:

E. Mustafayev,
Y. Yarmolik,
E. Sharipov,
K. Abduvaliyeva,
Y. Mahmudov,
M. Sharifova,
Sh. Beknazarova

Musahhih:

M. Tursunov

Texnik muharrir:

U. Sapayev

Dizayner:

D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko'chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387

Tasdiqnom

№ 174625, 29.11.2023.

Jurnal 2025-yil 24-dekabrda bosmaxonaga topshirildi.
Qog'oz bichimi: A4.
Shartli bosma tabog'i: 14
Adadi: 100. Buyurtma: № 209.

TDYU bosmaxonasida chop etildi.
Bosmaxona manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko'chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

TAHRIR HAY'ATI

BOSH MUHARRIR

Z. Esanova – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI

J. Allayorov – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy boshqarmasi boshlig'i, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, dotsent

MAS'UL MUHARRIR

N. Ramazonov – Toshkent davlat yuridik universiteti O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini mudiri, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

TAHRIR HAY'ATI A'ZOLARI

J. Blum – Amerika Qo'shma Shtatlarining Boston kolleji Huquq maktabi professori, huquq doktori (AQSh)

M. Vishovaty – Polshaning Gdansk universiteti professori (Polsha)

M. Hayat – Muhammadiyah Malang universiteti o'qituvchisi (Indoneziya)

A. Hoshimxonov – Toshkent davlat yuridik universiteti Yoshlar masalalari va ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha birinchi prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

A. Yakubov – Toshkent davlat yuridik universiteti Xalqaro hamkorlik va uzluksiz ta'lim bo'yicha prorektor, yuridik fanlar doktori, dotsent

M. Axmedshayeva – Toshkent davlat yuridik universiteti Davlat va huquq nazariyasi kafedrasini professori, yuridik fanlar doktori

X. Xayitov – O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasi deputati, yuridik fanlar doktori, professor

S. Yusupov – Toshkent davlat yuridik universiteti Ma'muriy va moliya huquqi kafedrasini mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

E. Egamberdiyev – Toshkent davlat yuridik universiteti Fuqarolik huquqi kafedrasini dotsenti, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

Sh. Ismoilov – Toshkent davlat yuridik universiteti Mehnat huquqi kafedrasini mudiri, yuridik fanlar doktori, dotsent

G. Uzakova – Toshkent davlat yuridik universiteti Ekologiya huquqi kafedrasini professori, yuridik fanlar doktori

G. Yo'ldasheva – Toshkent davlat yuridik universiteti Xalqaro huquq va inson huquqlari kafedrasini professori, yuridik fanlar doktori

A. Yo'ldoshev – Toshkent davlat yuridik universiteti Konstitutsiyaviy huquq kafedrasini dotsenti, yuridik fanlar doktori

R. Altıyev – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrasini professori v.b., yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

M. Kurbanov – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrasini dotsenti v.b., yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

S. Oripov – Toshkent davlat agrar universiteti Huquqshunoslik kafedrasini dotsenti, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

F. Hamdamova – Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti Xalqaro huquq va ommaviy huquq fanlari kafedrasini dotsenti v.b., yuridik fanlar doktori

D. So'fiyeva – Toshkent davlat yuridik universiteti Davlat va huquq nazariyasi kafedrasini katta o'qituvchisi, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

R. Kuchkarov – Toshkent davlat yuridik universiteti Umumta'lim fanlar va madaniyat kafedrasini dotsenti v.b., filologiya fanlari nomzodi

УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

Правовой научно-практический журнал «Юриспруденция» – «Yurisprudensiya» – «Jurisprudence» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 1140.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:

О. Чориев

Редакторы:

Э. Мустафаев,
Е. Ярмолик,
Э. Шарипов,
К. Абдувалиева,
Й. Махмудов,
М. Шарифова,
Ш. Бекназарова

Корректор:

М. Турсунов

Технический редактор:

У. Сапаев

Дизайнер:

Д. Ражапов

Адрес редакции:

100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1387.

Свидетельство

от 29.11.2023 № 174625.

Журнал передан в типографию
24.12.2025.

Формат бумаги: А4.

Усл. п. л. 14. Тираж: 100 экз.

Номер заказа: 209.

Отпечатано в типографии Ташкентского государственного юридического университета.
100047, г. Ташкент,
ул. Сайилгох, дом 37.

© Ташкентский государственный
юридический университет

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

З. Эсанова – доктор юридических наук, профессор, проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Ж. Аллаёров – доктор философии по юридическим наукам, доцент, начальник управления по науке Ташкентского государственного юридического университета

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Н. Рамазонов – доктор философии по филологическим наукам, доцент, заведующий кафедрой узбекского языка и литературы Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

Дж. Блум – профессор юридической школы Бостонского колледжа (Бостон, США), доктор юридических наук

М. Вишоватый – профессор Гданьского университета (Гданьск, Польша)

М. Хаят – преподаватель Университета Мухаммадия Маланг (Индонезия)

А. Хошимхонов – первый проректор по делам молодёжи и духовно-просветительской работе Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

А. Якубов – проректор по международным связям и дополнительному образованию Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, доцент

М. Ахмедшаева – профессор кафедры теории государства и права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

Х. Хайитов – депутат Законодательной палаты Олий Мажлиса Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

С. Юсупов – заведующий кафедрой административного и финансового права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

Э. Эгамбердиев – доцент кафедры гражданского права Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

Ш. Исмоилов – заведующий кафедрой трудового права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, доцент

Г. Узакова – профессор кафедры экологического права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Г. Юлдашева – профессор кафедры международного права и прав человека Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

А. Юлдошев – доцент кафедры конституционного права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Р. Алтиев – и.о. профессора кафедры уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

М. Курбанов – и.о. профессора кафедры уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

С. Орипов – доцент кафедры права Ташкентского государственного аграрного университета, доктор философии по юридическим наукам

Ф. Хамдамова – и.о. доцента кафедры международного и публичного права Университета мировой экономики и дипломатии, доктор юридических наук

Д. Суфиева – старший преподаватель кафедры теории государства и права Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

Р. Кучкаров – доцент кафедры общеобразовательных дисциплин и культуры Ташкентского государственного юридического университета, кандидат филологических наук

FOUNDER: TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW

“Yurisprudensiya” – “Юриспруденция” – “Jurisprudence” legal scientific and practical journal was registered by the Press and Information Agency of Uzbekistan on December 22, 2020 with certificate No. 1140.

The journal is included in the list of journals of the Higher Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of journal materials are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:

O. Choriev

Editors:

E. Mustafaev,
E. Yarmolik,
E. Sharipov,
K. Abduvalieva,
Y. Makhmudov,
M. Sharifova,
Sh. Beknazarova

Proofreader:

M. Tursunov

Technical editor:

U. Sapaev

Designer:

D. Rajapov

Editorial office address::

100047. Tashkent city,
Sayilgoh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Subscription index: 1387.

Certificate

№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 24.12.2025.

Paper size: A4. Cond.p.f: 14.

Units: 100. Order: № 209.

Published in the Printing house of Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city,
Sayilgoh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITORIAL BOARD

EDITOR-IN-CHIEF

Z. Esanova – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

J. Allayorov – Head of the Scientific Department of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law, Associate Professor

EXECUTIVE EDITOR

N. Ramazonov – Head of the Department of Uzbek Language and Literature of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

J. Blum – Professor of Law School of Boston College, Doctor of Law (Boston, USA)

M. Vishovaty – Professor of the University of Gdańsk (Gdansk, Poland)

M. Hayat – Lecturer of the University of Muhammadiyah Malang (Indonesia)

A. Khoshimkhonov – First Deputy Rector for Youth Affairs and Spiritual and Educational Affairs of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

A. Yakubov – Deputy Rector for International Relations and Further Education of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Associate Professor

M. Akhmedshaeva – Professor of the Department of Theory of State and Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

Kh. Khayitov – Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

S. Yusupov – Head of the Department of Administrative and Financial Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

E. Egamberdiev – Associate Professor of the Department of Civil Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

Sh. Ismoilov – Head of the Department of Labor Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Associate Professor

G. Uzakova – Professor of the Department of Environmental Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

G. Yuldasheva – Professor of the Department of International Law and Human Rights of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

A. Yuldoshev – Associate Professor of the Department of Constitutional Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

R. Altiev – Acting Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

M. Kurbanov – Acting Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

S. Oripov – Associate Professor of the Department of Law of Tashkent State Agrarian University, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

F. Hamdamova – Acting Associate Professor of the Department of International Law and Public Law of the University of World Economy and Diplomacy, Doctor of Law

D. Sufiyeva – Senior Lecturer of the Department of Theory of State and Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

R. Kuchkarov – Associate Professor of the Department of General Sciences and Culture of Tashkent State University of Law, Candidate of Philological Sciences

MUNDARIJA

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI.
XALQARO XUSUSIY HUQUQ

- 11 **KOVSHOV TEMUR VLADIMIROVICH, OCHILOVA DIYORAXON SANJARXUJA QIZI**
Kompleks tadbirkorlik litsenziyasi shartnomasi tomonlarining shartnoma tuzish oldidan
axborot berish majburiyatlari: Rossiya va Fransiya misolida

12.00.04 – FUQAROLIK PROTSESSUAL HUQUQI. IQTISODIY PROTSESSUAL HUQUQ.
HAKAMLIK JARAYONI VA MEDIATSIYA

- 22 **XABIBULLAYEV DAVLATJON YULCHIBOYEVICH**
Fuqarolik sud ishlarini yuritish turlari tushunchasi va ularni takomillashtirish bo'yicha ayrim
fikir-mulohazalar
- 31 **ODILOVA SITORA BOBIR QIZI**
Protsessual muddatlarni ta'minlash usullari: xorijiy tajriba

12.00.05 – MEHNAT HUQUQI. IJTIMOIIY TA'MINOT HUQUQI

- 41 **RAJABOVA XULKAR SHARIFBOYEVNA**
Davlat fuqarolik xizmatchilari ayrim toifadagi xodimlar sifatida

12.00.06 – TABIIY RESURLAR HUQUQI. AGRAR HUQUQ. EKOLOGIK HUQUQ

- 52 **XAYITOV PANJI BUXAROVICH**
Atrof tabiiy muhit va energetika sohasida ekologik huquqiy talablarni buzganlik uchun yuridik
javobgarlik

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA
SUD EKSPERTIZASI

- 61 **LUTFULLAYEVA MADINABONU JAMSHIDXON QIZI**
Jinoyat prosessida gumon qilinuvchi va ayblanuvchining huquqlarini ta'minlash mexanizmlari
- 67 **FATULLAYEV SHODMONBEK MADATOVICH**
Jinoyat protsessi doirasida ekspertizaning umumiy jihatlari va vazifalari

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

- 76 **ALLABERGANOVA NODIRA MAHMUD QIZI**
Hujjatlarning xalqaro huquqiy aylanmasi tizimida apostil
- 89 **XOLMIRZAYEVA SHOXISTA ARZIQUL QIZI**
O'zbekistonning BMT bilan noqonuniy migratsiyaga qarshi kurashish sohasidagi hamkorligi:
muammolar va istiqbollar

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI**96 MIRZAYEV RAHMATULLA IBODULLAYEVICH**

Tergov va sud organlarida korrupsiyaga qarshi kurashishda sun'iy intellektdan samarali vosita sifatida foydalanish istiqbollari: nazariy va amaliy jihatlar

102 SATTAROV AZIM SAIDOVICH

Innovatsion texnologiyalardan foydalanish va energetika sohasini raqamlashtirish – korrupsion omillarni bartaraf etish garovi

---

12.00.13 – INSON HUQUQLARI**111 BEKBO‘TAYEVA LOBAR SHOVKAT QIZI**

Muqobil vasiylik tizimida voyaga yetmaganlarning huquqiy subyektligi

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО.
СЕМЕЙНОЕ ПРАВО. МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

11 КОВШОВ ТЕМУР ВЛАДИМИРОВИЧ, ОЧИЛОВА ДИЁРАХОН САНЖАРХУЖА КИЗИ

Преддоговорные информационные обязательства сторон договора комплексной предпринимательской лицензии на примере России и Франции

12.00.04 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. ЭКОНОМИЧЕСКОЕ
ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. АРБИТРАЖ И МЕДИАЦИЯ

22 ХАБИБУЛЛАЕВ ДАВЛАТЖОН ЮЛЧИБОВЕВИЧ

Понятие видов производства по гражданским делам и некоторые суждения по вопросу их совершенствования

31 ОДИЛОВА СИТОРА БОБИР КИЗИ

Способы обеспечения соблюдения процессуальных сроков: зарубежный опыт

12.00.05 – ТРУДОВОЕ ПРАВО. ПРАВО СОЦИАЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ

41 РАЖАБОВА ХУЛКАР ШАРИФБОВЕВНА

Государственные гражданские служащие как особая категория работников

12.00.06 – ПРИРОДОРЕСУРСНОЕ ПРАВО. АГРАРНОЕ ПРАВО. ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ПРАВО

52 ХАЙИТОВ ПАНЖИ БУХАРОВИЧ

Юридическая ответственность за нарушение экологико-правовых требований в сфере окружающей среды и энергетики

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. КРИМИНАЛИСТИКА, ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЕ
ПРАВО И СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

61 ЛУТФУЛЛАЕВА МАДИНАБОНУ ЖАМШИДХОН КИЗИ

Механизмы обеспечения прав подозреваемого и обвиняемого в уголовном процессе

97 ФАТУЛЛАЕВ ШОДМОНБЕК МАДАТОВИЧ

Общие аспекты и задачи экспертизы в рамках уголовного процесса

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

76 АЛЛАБЕРГАНОВА НОДИРА МАХМУД КИЗИ

Апостиль в системе международно-правового оборота документов

89 ХОЛМИРЗАЕВА ШОХИСТА АРЗИКУЛ КИЗИ

Сотрудничество Узбекистана с ООН в сфере противодействия нелегальной миграции: проблемы и перспективы

12.00.12 – ПРОБЛЕМЫ КОРРУПЦИИ

96 МИРЗАЕВ РАХМАТУЛЛА ИБОДУЛЛАЕВИЧ

Перспективы использования искусственного интеллекта как эффективного инструмента противодействия коррупции в следственных и судебных органах: теоретические и практические аспекты

102 САТТАРОВ АЗИМ САИДОВИЧ

Использование инновационных технологий и цифровизации энергетической отрасли как гарантия устранения коррупционных факторов

12.00.13 – ПРАВА ЧЕЛОВЕКА

111 БЕКБУТАЕВА ЛОБАР ШОВКАТ КИЗИ

Правосубъектность несовершеннолетних в системе альтернативной опеки

CONTENTS

12.00.03 – CIVIL LAW. BUSINESS LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

- 11 **KOVSHOV TEMUR VLADIMIROVICH, OCHILOVA DIYORAKHON SANJARKHUJA KIZI**
Pre-contract information obligations of the parties of the complex entrepreneurial licensing agreement on the example of Russia and France

12.00.04 – CIVIL PROCEDURAL LAW. ECONOMIC PROCEDURAL LAW.
ARBITRATION PROCESS AND MEDIATION

- 22 **KHABIBULLAEV DAVLATJON YULCHIBOEVICH**
The concept of types of civil proceedings and some considerations on their improvement
- 31 **ODILOVA SITORA BOBIR KIZI**
Methods of ensuring procedural time limits: foreign experience

12.00.05 – LABOR LAW. SOCIAL SECURITY LAW

- 41 **RAJABOVA KHULKAR SHARIFBOEVNA**
State civil servants as a certain category of employees

12.00.06 – THE LAW OF NATURAL RESOURCES. AGRARIAN LAW. ENVIRONMENTAL LAW

- 52 **KHAYITOV PANJI BUKHAROVICH**
Legal liability for violation of environmental legal requirements in the field of natural environment and energy

12.00.09 – CRIMINAL PROCEEDINGS. FORENSICS, INVESTIGATIVE LAW AND
FORENSIC EXPERTISE

- 61 **LUTFULLAEVA MADINABONU JAMSHIDKHON KIZI**
Mechanisms for ensuring the rights of suspects and accused persons in criminal proceedings
- 67 **FATULLAEV SHODMONBEK MADATOVICH**
General aspects and functions of forensic examination within the framework of the criminal process

12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

- 76 **ALLABERGANOVA NODIRA MAHMUD KIZI**
The apostille in the system of international legal circulation of documents
- 89 **KHOLMIRZAEVA SHOKHISTA ARZIKUL KIZI**
Uzbekistan's cooperation with the UN in the field of combating illegal migration: problems and prospects

---

12.00.12 – CORRUPTION PROBLEMS96 **MIRZAEV RAHMATULLA IBADULLAEVICH**

Prospects for using artificial intelligence as an effective tool in combating corruption in the activities of investigative and judicial bodies: theoretical and practical aspects

102 **SATTAROV AZIM SAIDOVICH**

The use of innovative technologies and digitalization of the energy sector as a guarantee for the elimination of corruption factors

---

12.00.13 – HUMAN RIGHTS111 **BEKBUTAEVA LOBAR SHOVKAT KIZI**

Legal subject of minors in the alternative guardianship system

Kelib tushgan / Получено / Received: 15.10.2025
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 19.11.2025
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 24.12.2025

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.6./MRDS1400

UDC: 349.6(045)(575.1)

ATROF TABIIY MUHIT VA ENERGETIKA SOHASIDA EKOLOGIK HUQUQIY TALABLARNI BUZGANLIK UCHUN YURIDIK JAVOBGARLIK

Xayitov Panji Buxarovich,

Toshkent davlat yuridik universiteti mustaqil izlanuvchisi,
yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

ORCID: 0009-0005-9482-2260

e-mail: pxayitov7@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada atrof tabiiy muhit hamda energetika sohasida ekologik-huquqiy me'yorlarga rioya qilinmasligi oqibatida yuzaga keladigan yuridik javobgarlik tizimi milliy va xalqaro nuqtayi nazardan tahlil qilindi. Ekologik qonunchilikni takomillashtirish, yashil energetika taraqqiyotining huquqiy asoslarini shakllantirish va kelajak istiqbollarini yanada rivojlantirishga doir muhim masalalar yoritilgan. Shuningdek, Yangi O'zbekiston energetika tizimini barqaror rivojlantirishdagi konstitutsiyaviy-huquqiy tamoyillar, ekologik xavfsizlikni ta'minlash masalalari va energiya huquqi manbalarining milliy hamda xalqaro ahamiyati o'rganilgan. Tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, ularning huquqiy tartibga solinishi va ilmiy tadqiqotlarda qo'llanilishiga oid nazariy qarashlar ham tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: atrof tabiiy muhit, energetika tizimi, yashil energiya, qayta tiklanuvchi manbalar, energiyani tejash, ekologik xavfsizlik, yoqilg'i-energetika resurslari, yuridik javobgarlik

ЮРИДИЧЕСКАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА НАРУШЕНИЕ ЭКОЛОГИКО-ПРАВОВЫХ ТРЕБОВАНИЙ В СФЕРЕ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ И ЭНЕРГЕТИКИ

Хайитов Панжи Бухарович,

доктор философии по юридическим наукам,
самостоятельный соискатель

Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В данной статье с национально-правовых и международно-правовых позиций проанализирована система юридической ответственности, возникающая вследствие несоблюдения эколого-правовых норм в сфере охраны окружающей природной среды и энергетики. Освещены важнейшие вопросы совершенствования экологического законодательства, формирования правовых основ развития зелёной энергетики, а также перспектив её дальнейшего становления. Кроме того, исследованы конституционно-правовые принципы устойчивого развития энергетической системы Нового Узбекистана, проблемы обеспечения экологической безопасности и значение источников энергетического права в национальном и международном измерениях. Также рассмотрены теоретические подходы к рациональному использованию природных ресурсов, их правовому регулированию и применению в научных исследованиях.

Ключевые слова: окружающая среда, энергетическая система, зелёная энергия, возобновляемые источники энергии, энергосбережение, экологическая безопасность, топливно-энергетические ресурсы, юридическая ответственность

LEGAL LIABILITY FOR VIOLATION OF ENVIRONMENTAL LEGAL REQUIREMENTS IN THE FIELD OF NATURAL ENVIRONMENT AND ENERGY

Khayitov Panji Bukharovich,

Independent Researcher at Tashkent State University of Law,
Doctor of Philosophy (PhD) in Law

Abstract. In this article, the system of legal responsibility arising from non-compliance with environmental and legal norms in the field of the environment and energy was analyzed from a national and international point of view. Important issues related to the improvement of environmental legislation, the formation of the legal framework for the development of green energy, and the further development of future prospects are highlighted. Also, the constitutional and legal principles of sustainable development of the energy system of New Uzbekistan, issues of ensuring environmental safety, and the national and international significance of energy law sources were studied. Theoretical views on the rational use of natural resources, their legal regulation and application in scientific research are also analyzed.

Keywords: environment, energy system, green energy, renewable resources, energy saving, environmental security, fuel and energy resources, legal liability

Kirish

Yurtimizda iqtisodiyotni rivojlantirish va aholi turmush sharoitini yaxshilash maqsadida amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida respublikaning turli hududlarida bunyodkorlik ishlari keng miqyosda olib borilmoqda. Shu bilan birga, ularda muhitning ko'rinishi ham sezilarli darajada yangilanmoqda. Bugungi kunda fuqarolar duch kelayotgan asosiy muammolardan biri – energiya ta'minoti masalasidir. Butun dunyoda iqlim o'zgarishi, aholi sonining ortishi va sanoat ishlab chiqarishining kengayishi yoqilg'i va energiyaga bo'lgan talabni oshirmoqda. Ayniqsa kuz-qish mavsumlarida energiya va issiqlikka bo'lgan ehtiyoj yanada kuchayadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning "O'zbekiston –2030 strategiyasi" (11.09.2023-yildagi PQ-300-son) ushbu masalaga alohida e'tibor qaratgan, respublikada ekologik vaziyatni tubdan yaxshilash, inson hayotiga ta'sir o'tkazuvchi ekologik muammolarni bartaraf etish va atrof-muhitning ifloslanish darajasini baholash

mexanizmlarini takomillashtirish, atrof-muhitni kuzatish, uning ifloslanish darajasini prognoz qilish tizimini rivojlantirish belgilangan.

Rivojlanayotgan davlatlarda sanoatlashish jarayoni bilan elektr energiyasiga bo'lgan talab ortib boradi. Daromadning oshishi, o'rta sinfning rivojlanishi va turmush darajasining yaxshilanishi energiya iste'molini ko'paytiradi. Hozirda yer yuzida iste'mol qilinadigan birlamchi energiyaning taxminan beshdan biri shamol, quyosh, gidro va geotermal energiya kabi qayta tiklanuvchi manbalardan olinadi. Ushbu sektor 2040-yilga kelib yillik 2,6 % o'sish bilan rivojlanishi kutilmoqda.

Shamol va quyosh energiyasi ob-havo sharoitiga bog'liq bo'lib, talab yuqori bo'lgan vaqtlarda ularning ishlab chiqarish imkoniyati cheklangan bo'lishi mumkin. Shu sababli ko'plab davlatlar energiya ishlab chiqarishining ishonchli manbalarini zaxirada saqlashni afzal ko'rmoqda. Bu atom, gaz va ko'mir stansiyalarining to'liq yoki qisman ishlashini nazarda tutadi. Shu bilan birga, shamol es-

ganda yoki quyosh botganda ishlab chiqarish darajasi ortadi.

Energetika sohasida ekologik-huquqiy talablarni buzganlik uchun javobgarlik masalasi huquqiy javobgarlik nazariyasidan kelib chiqadi. Shu bilan birga, mazkur sohadagi ekologik-huquqiy talablarning buzilishi bo'yicha yetarlicha ilmiy tadqiqotlar mavjud emas.

Maqolada elektr energetika tizimidagi muammolar, energetika xavfsizligi va ekologik-huquqiy talablarni buzganlik uchun yuridik javobgarlik masalalari tahlil qilindi. Tadqiqotda induksiya va deduksiya usullari qo'llanildi. Shuningdek, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini joriy qilish va ularning talabini oshirish bo'yicha tahlillar asosida takliflar ishlab chiqildi. O'zbekiston Respublikasi Bosh Prokuraturasi ma'lumotlariga tayanib, statistik, solishtirma va tanlama kuzatuv usullari ishlatildi.

Shamol energiyasidan foydalanishni samarali rivojlantirishda shamol energiyasi potentsiali va xarakteristikasini aniqlash bu birinchi qadam bo'lib, shamol energiyasi resurslarini baholash shamol stansiyasi loyihalarini texnik-iqtisodiy asoslashning ajralmas qismi hisoblanadi. Baholashning asosiligi elektr energiyasini ishlab chiqarish xarajatlari va iqtisodiy ustunligiga bevosita ta'sir qiladi (Mauritzen, 2020).

Shamol o'zgaruvchanligining vaqt bo'yicha xarakteristikasi, ma'lum bir hudud uchun shamol tezligi chastotasining taqsimot funksiyasini tavsiflashda muhim omil sanaladi (Daaou et al., 2018).

Shamol tezligi taqsimotini aniqlash uchun odatda ikki xil usuldan foydalaniladi: birinchidan, vaqt bo'yicha qatorlar usuli (Morales et al., 2010); ikkinchidan, statistik tahlil usulidir (Ouarda et al., 2010).

Vaqt bo'yicha qatorlar usulining natijasi aniqroq bo'lishi mumkin, chunki u shamol tezligi haqidagi dastlabki ma'lumotlarga asoslanadi. Biroq katta hajmdagi ma'lumotlarda vaqt bo'yicha qatorlar usuli bilan tahlil qilish jarayoni murakkablashadi. Statistik

tahlil usuli shamol tezligi taqsimotini tavsiflash uchun cheklangan parametrlardan foydalanadi, bu samarali va sodda usul hisoblanadi (Huanyu et al., 2021).

Shamol tezligi ehtimolligining taqsimot funksiyasi shamol energetik tizimlarini baholash uchun juda muhim. Haqiqatda shamol energiyasi tizimlarining energetik xarakteristikalari ehtimolligining taqsimot funksiyasi shamol tezligi o'zgarishiga mos kelishiga bog'liq. Shamol tezligi taqsimotini o'zlashtirgan holda istalgan hududning texnik va iqtisodiy maqsadga muvofiqligini tekshirish mumkin.

Ikki parametrlil Weibull taqsimot funksiyasi hozirgi kunda shamol tezligi taqsimotini ifodalashning umumiy qabul qilingan samarali usuli hisoblanadi (Bilir et al., 2015).

O'zbekistonning 12 ta hududi uchun shamol energiyasi va uning texnik salohiyati Arian Bahrami va uning jamoasi tomonidan 10 metr balandlikdagi shamol tezliklariga Weibull taqsimot funksiyasini qo'llash yordamida baholangan (Arian & Amir, 2019). Dunyo bo'yicha 2020-yilga kelib, global elektr energiyasi ishlab chiqarishdagi qayta tiklanuvchi energiya manbalari (QTEM) ulushi 26 foizni tashkil etgan bo'lsa, bu ko'rsatkich 2021-yil so'ngigacha kelib 38 foizni tashkil etdi (IRENA, 2021).

Shamol energiyasidan foydalanishni samarali rivojlantirishda shamol energiyasi potentsialini va xarakteristikasini aniqlash bu birinchi qadam bo'lib, shamol energiyasi resurslarini baholash shamol stansiyasi loyihalarini texnik-iqtisodiy asoslashning ajralmas qismi hisoblanadi. Baholashning asosiligi elektr energiyasini ishlab chiqarish xarajatlari va iqtisodiy ustunligiga bevosita ta'sir qiladi (Rakhimov et al., 2022).

Shamol o'zgaruvchanligining vaqt bo'yicha xarakteristikasi, ma'lum bir hudud uchun shamol tezligi chastotasining taqsimot funksiyasini tavsiflashda muhim omil sanaladi (Mauritzen, 2020).

2021-yilda qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishga o'tish yili

bo'ldi. Bunda jahon miqyosida deyarli 257 GW qayta tiklanadigan energiya qo'shildi va bu qayta tiklanadigan energiya zaxirasini 9,1 foizga oshirdi hamda global energiya qo'shimchalarining misli ko'rilmagan 81 foizini tashkil etdi (IRENA, 2021).

Asosiy qism

Energetika tizimida ekologik-huquqiy talablarni buzganlik uchun javobgarlik normalari yuridik javobgarlikning mazmuni va funksiyalarini belgilaydi. Bu normalar asosida javobgarlik yuzaga keladi. Yuridik javobgarlik funksiyalarini tahlil qilish, birinchi navbatda, qonunchilik samaradorligini oshirishga qaratilgan.

Energiya sohasida huquqiy javobgarlikning asosiy tushunchalari quyidagilar:

- g'ayriijtimoiy xulq-atvor – jamiyatda qabul qilingan xulq-atvor normalarini buzish;
- huquqbuzarlik – huquq normalariga zid keluvchi va shaxs, mulk yoki jamiyatga zarar yetkazuvchi qilmish;
- huquqbuzarlikdan jabrlanuvchi – zarar yetkazilgan shaxs;
- huquqbuzarliklar profilaktikasi – huquqbuzarliklarning oldini olish va ularni bartaraf etish choralari;
- huquqbuzarlik sodir etishga moyil bo'lgan shaxs – huquqbuzarlik sodir etish ehtimoli bo'lgan shaxs.

Energetika sohasida huquqiy javobgarlik quyidagicha tasniflanadi: iqtisodiy, intizomiy, ma'muriy, fuqarolik va jinoiy-huquqiy javobgarlik. Iqtisodiy javobgarlik turiga energiya resurslaridan noqonuniy yoki besamar foydalanish oqibatida yetkazilgan zararlarni qoplash kiradi. Shunday qilib, energiya sohasida qonun talablarini buzganlikning oldini olish va unga qarshi kurashish bugungi kunning dolzarb vazifasidir.

Mazkur muammoning dolzarbligi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan ko'rib chiqilib, kelgusi yildan elektr energiyasini sotishdan tushadigan mablag'larning 15 foizini investitsiya loyihalarini moliyalashtirish va kreditlarni qay-

tarish uchun yo'naltirish lozimligi ta'kidlandi. Shuningdek, yurtboshimiz qo'shni davlatlar energiya tizimlariga tranzit xizmati ko'rsatish, buning uchun qo'shni davlatlar bilan muzokaralarni yo'lga qo'yib, respublikaning tranzit va eksport salohiyatidan unumli foydalanish bo'yicha yo'l xaritasi ishlab chiqilishi bo'yicha tegishli vazirlik va mutasaddilarga topshiriq berdi. Energiya ishlab chiqaruvchi yangi quvvatlarni yaratish uchun zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini keng joriy etish "O'zbekenergo" jamiyatining asosiy vazifasi bo'lishi zarurligi ta'kidlandi.

Shuning uchun har bir fuqaro, shuningdek, yuridik va jismoniy shaxslar energiya manbalaridan oqilona foydalanishi va energetika sohasidagi qonunlarga rioya qilishi muhimdir. Ular nafaqat qonun talablarini yaxshi bilishi, balki ularni amalda qo'llashi, yashash sharoitida to'g'ri tatbiq etishi va belgilangan muddatlarda bajarishi zarur.

Energiya sohasidagi huquqbuzarliklar va ularning o'ziga xos xususiyatlari yuridik javobgarlikka tortishning asosini tashkil etadi. Uning asosiy maqsadi energiya sohasidagi huquqbuzarliklar va qonun buzilishlariga qarshi kurashish hamda energetika qonunchiligini ta'minlashdan iborat.

Elektr energiyasidan noto'g'ri foydalanish yoki energetika sohasidagi boshqa huquqbuzarliklar yuridik javobgarlikni yuzaga keltiradi. Bunday holatlar O'zbekiston Respublikasining energetika tizimi va siyosatiga zid ravishda energiyadan oqilona foydalanish tartiblarini buzish bilan bog'liq xatti-harakat yoki harakatsizlik natijasida sodir bo'ladi.

Bu turdagi huquqbuzarlikning asosiy xususiyatlariga energiyadan oqilona foydalanish talablariga zidlik, ijtimoiy xavflilik, aybning mavjudligi va jazoga tortish ehtiyoji kiradi. Shuningdek, bunday huquqbuzarlik davlatning energetika tizimiga salbiy ta'sir ko'rsatishi bilan aniqlanadi.

Energiya sohasidagi huquqbuzarliklar tarkibiga subyekt, subyektiv tomon, obyekt

va obyektiv tomon kiradi. Ular energiyadan noaniq yoki noto'g'ri foydalanish oqibatida tizimga yetkazilgan zarar va ushbu holatlar-ning xususiyatlari asosida aniqlanadi.

O'zbekiston Respublikasi "Elektr energetikasi to'g'risida"gi Qonunining 56-moddasiga muvofiq, Energetika bozori regulatori quyidagi shaxslarga nisbatan ushbu Qonunda va boshqa qonunchilik hujjatlarida nazarda tutilgan jazo choralarini qo'llashi mumkin: ushbu Qonun qoidalarini yoki Energetika bozori regulatori tomonidan belgilangan qoidalarini yoki talablarni buzgan har qanday jismoniy yoki yuridik shaxsga; ushbu Qonunga muvofiq asoslar mavjud bo'lganda har qanday litsenziatga. Energetika bozori regulatori tomonidan aybdor shaxslarni javobgarlikka tortish qonunchilikka muvofiq amalga oshiriladi.

Agar ushbu talablar buzilsa, mansabdor shaxslar quyidagi holatlar bo'yicha ma'muriy javobgarlikka tortiladi: energiya sifat ko'rsatkichlari buzilgan; energiyaning bevosita yo'qotilishi aniqlangan; energiya samaradorligi normativlarga mos kelmaydigan mahsulot ishlab chiqarilgan; energiya sarfi hisobga olinmagan; sertifikatlashtirilmagan asbob-uskunalaridan foydalanilgan; ikkilamchi energiya resurslarining belgilangan ulushi ishlatilmagan. Shu bilan birga, ma'muriy jazo energiya sohasida faoliyat yurituvchi yuridik shaxslarni yetkazilgan zarar uchun javobgarlikdan ozod qilmaydi.

Jismoniy shaxslar ham energiyadan nooqilona foydalanganlik uchun qonun hujjatlarida belgilangan tartibda javobgar hisoblanadi. Masalan, energiya yetkazib beruvchi energiya ta'minotini kelishmasdan to'xtatib qo'ysa, foydalanuvchilarga yetkazilgan zarar qonuniy tartibda qoplanadi.

Energetika sohasida huquqbuzarliklar qasddan yoki ehtiyotsizlikdan sodir etilishi mumkin. Ular energiyadan oqilona foydalanish talablarini buzish, energetika tizimiga zarar yetkazish yoki inson salomatligi va yashash muhitiga xavf tug'dirish orqali namoyon bo'ladi.

Energiya sohasidagi huquqbuzarliklar tarkibi va belgilari amaldagi qonunlarda "javobgarlikka tortish", "javobgarlikni kuchaytirish", "javobgarlikdan ozod etish", "javobgarlikni bekor qilish", "javobgarlik turlari" va "javobgarlikni yengillashtirish" kabi atamalar orqali ifodalanadi. Bu terminlar asosan yuridik javobgarlik turlariga nisbatan qo'llaniladi.

Energetika sohasidagi huquqbuzarlikning o'ziga xos belgilari quyidagilar:

1. Ayblilik – huquq normalarini buzgan shaxs javobgarlikni zimmasiga oladi va bu harakat ko'pincha qasddan yoki ehtiyotsizlikdan sodir bo'ladi. Tasodifiy zarar yoki baxtsiz hodisa energetika huquqbuzarligiga kirmaydi.

2. Ijtimoiy xavflilik – huquqbuzarlik jamiyat, davlat energiya tizimi va boshqaruviga, shuningdek, iste'molchilarning huquq va manfaatlariga zarar yetkazadi.

3. Normalarga ziddlik – energetika huquqbuzarlik sodir etilganida qonun yoki normativ talablar buziladi. Agar taqiqlar buzilmasa, huquqbuzarlik mavjud deb hisoblanmaydi.

4. Jazoga sazovorlik – huquqbuzarlik sodir etgan shaxs vakolatli davlat organlari tomonidan javobgarlikka tortiladi. Ayrim hollarda qonuniy ravishda javobgarlikdan ozod etish ham mumkin, ammo buni ham vakolatli organlar amalga oshiradi.

Energetika sohasidagi huquqbuzarlik tarkibiga subyekt, obyekt, subyektiv tomon va obyektiv tomon, shuningdek, tizimga yetkazilgan zarar kiradi.

Huquqbuzarliklar quyidagi turlarga bo'linadi:

1. Intizomiy-huquqiy – mehnat intizomiga rioya qilmaslik, ishga kechikish yoki kelmaslik.

2. Ma'muriy-huquqiy – energiyadan foydalanish bo'yicha qonun talablarini buzish.

3. Fuqaroviy-huquqiy – shartnoma va majburiyatlarni o'z vaqtida bajarmaslik oqibatida moddiy yoki ma'naviy zarar yetkazish.

4. Jinoiy-huquqiy – energetika sohasidagi jinoyatlar sodir etish.

Sodir etilgan energetikaga oid huquqbuzarliklarning turiga, ijtimoiy xavflilik darajasiga qarab davlat majburlov choralari ham o'tkazishi mumkin. Umuman olganda, energetika sohasida sodir etilgan huquqbuzarliklarga nisbatan qo'llaniladigan choralarning xususiyati shundaki, ularning eng og'irlari jinoyat qonun hujjatlariga asosan qo'llaniladi (Xolmo'minov, 2022).

Jamiyatimiz hayotidagi eng muhim va dolzarb tamoyillardan biri – qonun ustuvorligi hisoblanadi. Bu tamoyilning mohiyati shundaki, ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar faqat qonun asosida tartibga solinadi va uning barcha ishtirokchilari huquq normalarini buzganlik uchun istisnosiz javobgarlikka tortiladi.

Huquqiy adabiyotlarda yuridik javobgarlikning turlari va ularning funksiyalari keng muhokama qilingan. Shu bilan birga, yuridik javobgarlik funksiyalari soni va ularning mohiyati olimlar tomonidan turlicha talqin etiladi.

Masalan, I.A. Talagan ma'muriy javobgarlikning maxsus funksiyalari sifatida quyidagilarni ajratib ko'rsatadi: jarima, jazo va tuzatish funksiyasi hamda huquqbuzarlarni qayta tarbiyalash.

U.T. Ayubovning fikricha, ekologiyaga oid qonunchilikni buzganlik uchun yuridik javobgarlik umumiy yuridik javobgarlik tamoyillari va maqsadlariga mos keladi, biroq o'ziga xos xususiyatlarga ega (Ayubov & Ruzinazarov, 2019). Bu xususiyatlar orasida yetkazilgan zarar miqdorini hisobga olib undirish va ekologik qonunlarni buzganlik uchun maxsus jazo choralari qo'llash kiradi. Bunga tabiiy resurslardan foydalanish huquqini cheklash, vaqtincha to'xtatib turish yoki umuman mahrum qilish kabi choralar kiradi.

Shunday qilib energetika sohasida ekologik huquqiy talablarni buzganlik uchun javobgarlik, energetika sohasidagi buzilgan ijtimoiy munosabatlarni tiklash va ushbu sohada o'rnatilgan huquq-tartibotni saq-

lashga qaratilgan choralarning majmuasini ifodalaydi.

Bu fikr Y.S. Shemshuchenko tomonidan ham qo'llab-quvvatlanadi. U o'z asarlarida yozadiki: "Yuridik javobgarlik atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida keng qo'llaniladigan yuridik javobgarlikning turli turlari – ma'muriy, moddiy, intizomiy va jinoiy javobgarlik majmuasidan alohida narsa emas". (Shemshuchenko, 2004).

Energetika sohasida qonun talablarini buzganlik yuzaga kelganda ijtimoiy munosabatlar energetika sohasidagi huquqbuzarlik doirasida shakllanadi. Energetika sohasidagi huquqbuzarlik, energiya resurslaridan foydalanish qoidalarini buzuvchi aybli, noqonuniy harakat yoki harakatsizlik sifatida tushuniladi. Energiyadan nooqilona foydalanganlik uchun jismoniy shaxslarning javobgarligi amaldagi qonun hujjatlarida belgilangan.

O'zbekiston Respublikasining "Energiyani tejash, undan oqilona foydalanish va energiya samaradorligini oshirish to'g'risida"gi Qonunining 45-moddasiga muvofiq, Reaktiv quvvat kompensatsiyasi bo'yicha ishlarni tashkil etish tartibini buzish yoki unga rioya etmaslik – asbob-uskunalar yoki normativ usullar bilan aniqlangan isrof bo'lgan elektr energiyasi miqdori qiymatining ellik foizi miqdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

Yoqilg'i-energetika resurslari iste'molchilari tomonidan elektr yoritgichlardan qonunchilikda belgilangan normalardan ortiqcha, ishlab chiqarish zaruriyati bo'lmagan holda foydalanish, shuningdek, hududlarni kunning yorug' davri davomida maqsadsiz yoritish – normadan ortiqcha yoki kunning yorug' davrida foydalanilgan elektr energiyasi qiymatining ellik foizi miqdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

Energiya iste'molchilariga sifat ko'rsatkichlari davlat standarti talablariga javob bermaydigan elektr energiyasi yetkazib berish – sifatsiz yetkazib berilgan elektr energiyasi qiymatining bir foizi miqdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

Shartnoma majburiyatlari bajarilmagan yoki yetarlicha bajarilmagan hollarda, energiya bilan ta'minlovchi tashkilot yetkazilgan zarar miqdorini qoplashga, abonent esa shartnoma bo'yicha yetkazilgan haqiqiy zarar miqdorini qoplashga majburdir. Bu tartib O'zbekiston Respublikasining 1998-yil 29-avgustdagi "Xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatining shartnomaviy-huquqiy bazasi to'g'risida"gi Qonunining 24-, 35-moddalari-da mustahkamlangan.

Shuningdek, sud qarorlarining ijrosini ta'minlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5059-son Farnoni (29.05.2017) energiya resurslari, xususan, elektr energiyasi va tabiiy gaz sohasida to'lov intizomini kuchaytirish, noqonuniy ulanishlar va talon-torajning oldini olish, shuningdek, sud hujjatlari ijrosini ta'minlash maqsadida qabul qilingan bo'lib, Majburiy ijro byurosi (MIB)ni tashkil etish, unga energiya hisobini nazorat qilish, qarzdorliklarni undirish va energiya ta'minoti tizimini takomillashtirish bo'yicha keng vakolatlar berish kabi asosiy chora-tadbirlar doirasida tashkil etilgan.

Ekologiya sohasidagi jinoyatlar to'rtta asosiy belgi bilan xarakterlanadi: ijtimoiy xavflilik, huquqqa ziddlik, ayblilik va jazoga sazovorlik. Ushbu jinoyatlar jamiyat, tabiiy muhit va davlat manfaatlariga xavf tug'diruvchi harakat yoki harakatsizliklar sifatida qabul qilinadi. Ularni jinoiy ta'sirdan himoya qilish O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi-ning asosiy vazifalaridan biri bo'lib, JKning 193-moddasida ekologiya sohasidagi ijtimoiy munosabatlar, ya'ni qonun bilan qo'riqlanadigan tabiiy muhitga oid munosabatlar, umumiy obyekt sifatida belgilangan.

Masalan, 2023-yilda prokuratura organlari mamlakatimizda qonun ustuvorligini ta'minlash, qonuniylikni mustahkamlash, fuqarolarning huquq va erkinliklarini, shuningdek, jamiyat va davlatning qonun bilan himoyalangan manfaatlarini himoya qilish, huquqbuzarliklarning oldini olish va profilaktika qilish

bo'yicha keng qamrovli ishlar olib bordi. Shu doirada elektr tarmoqlariga noqonuniy ulanishlar bilan bog'liq 1 037 ta jinoyat va 41 500 ta ma'muriy ish qo'zg'atilgan. Yoqilg'i-energiya resurslaridan oqilona foydalanishni ta'minlash va noqonuniy ulanishlarning oldini olish maqsadida 53 mingga yaqin holat bo'yicha reytd tadbirlari o'tkazilib, natijada 1 037 ta jinoyat va 41 500 ta ma'muriy ishlar aniqlangan hamda yetkazilgan zarar 581 milliard so'm undirilgan. Masalan, Toshkent viloyatida yashovchi Raximov R. chet el fuqarosi bilan birgalikda litsenziyasiz mayning faoliyati bilan shug'ullanib, elektr tarmog'iga noqonuniy ulangan. Natijada davlat manfaatlariga jami 1 mlrd 545 mln so'm zarar yetkazilgan. Ushbu holat yuzasidan jinoyat ishi qo'zg'atilib, aybdorlarga nisbatan jazo muqarrarligi ta'minlangan (Agency of Information and Mass Communications, 2023).

Xulosa

Yurtimizda qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan samarali foydalanishni chuqur o'rganish va mavjud muammolarni bartaraf etish bo'yicha quyidagi takliflar muhimdir:

1. Yoqilg'i-energetika sohasidagi eskirgan infratuzilmani modernizatsiya qilish.
2. Mavjud elektr stansiyalarini kapital ta'mirlash va yangi zamonaviy stansiyalarni barpo etish.
3. Qayta tiklanuvchi energiya qurilmalari uchun investorlarni va investitsiyalarni jalb etish.
4. Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish.

Xulosa qilib aytganda, atrof-tabiiy muhitni muhofaza qilish va energetika sohasida ekologik-huquqiy talablarga rioya etilishini ta'minlash zamonaviy davlatlarning barqaror rivojlanish strategiyasida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Energetika sohasi iqtisodiyotning tayanch tarmoqlaridan biri hisoblanar ekan, unda amalga oshiriladigan har qanday faoliyat tabiiy resurslardan foydalanish, atrof-muhitga ta'sir ko'rsatish va ekologik xavfsizlik masalalari bilan uzviy bog'liqdir.

Shu bois energetika sohasida ekologik-huquqiy talablarni buzish nafaqat tabiatga zarar yetkazadi, balki jamiyat salomatligi, iqtisodiy barqarorlik va milliy xavfsizlikka ham jiddiy tahdid soladi.

Tadqiqot jarayonida aniqlandiki, energetika sohasida ekologik-huquqiy talablarni buzish holatlari turli shakllarda namoyon bo'ladi. Jumladan, atmosfera havosiga me'yordan ortiq zararli chiqindilar chiqarish, suv va yer resurslarini ifloslantirish, chiqindilarni belgilangan talablarga zid ravishda joylashtirish, ekologik ekspertiza talablarini chetlab o'tish hamda ekologik litsenziya va ruxsatnomalarga amal qilmaslik kabi holatlar keng tarqalgan. Bunday huquqbuzarliklar ekologik muvozanatning buzilishiga, tabiiy resurslarning tiklanmas darajada kamayishiga va ekologik falokatlar xavfining ortishiga olib keladi.

Maqolada tahlil qilingan huquqiy normalar shuni ko'rsatadiki, ekologik-huquqiy talablarni buzganlik uchun belgilangan yuridik javobgarlik institutlari – ma'muriy, fuqarolik-huquqiy, jinoiy va iqtisodiy javobgarlik choralari – ekologik qonunchilikni ta'minlashda muhim vosita hisoblanadi. Ayniqsa, aybdor shaxslarga nisbatan moliyaviy sanksiyalar qo'llash, faoliyatni cheklash yoki to'xtatish, yetkazilgan ekologik zararni qoplash majburiyatini yuklash kabi choralar huquqbuzarliklarning oldini olishda profilaktik ahamiyatga ega.

Shu bilan birga, tadqiqot natijalari amaldagi qonunchilikda ayrim muammoli jihatlar mavjudligini ham ko'rsatdi. Xususan, ayrim ekologik huquqbuzarliklar uchun javobgarlik choralarining yetarlicha qat'iy emasligi, ekologik nazorat mexanizmlarining samaradorligi pastligi, vakolatli organlar o'rtasidagi

muvofiglashuvning yetarli darajada yo'lga qo'yilmagani huquqbuzarliklarning takrorlanishiga zamin yaratmoqda. Bu esa energetika sohasida ekologik xavf-xatarlarni kamaytirishga to'sqinlik qilmoqda.

Xalqaro tajriba tahlili shuni ko'rsatadiki, rivojlangan davlatlarda energetika sohasida ekologik-huquqiy javobgarlikni kuchaytirish, "ifloslantiruvchi to'laydi" prinsipini qat'iy qo'llash, ekologik audit va monitoring tizimlarini raqamlashtirish orqali yuqori samaradorlikka erishilmoqda. Mazkur yondashuvlarni milliy qonunchilikka bosqichma-bosqich joriy etish O'zbekiston Respublikasida ham ekologik huquqbuzarliklar sonini kamaytirish va ekologik xavfsizlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Shuningdek, energetika sohasida ekologik huquqiy madaniyatni yuksaltirish, tadbirkorlik subyektlari va mansabdor shaxslarning ekologik javobgarlik darajasini oshirish, aholining ekologik ongini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Faqatgina jazo choralari emas, balki profilaktika, rag'batlantirish va ochiqlikka asoslangan boshqaruv usullari orqali barqaror ekologik tartibni ta'minlash mumkin.

Yakuniy xulosa sifatida ta'kidlash joizki, atrof tabiiy muhit va energetika sohasida ekologik-huquqiy talablarni buzganlik uchun yuridik javobgarlikni takomillashtirish – ekologik xavfsizlikni ta'minlash, "yashil iqtisodiyot"ga o'tish va kelajak avlodlar manfaatlarini himoya qilishning muhim huquqiy kafolatidir. Shu bois ushbu sohadagi qonunchilikni doimiy ravishda yangilab borish, huquqni qo'llash amaliyotini takomillashtirish va xalqaro standartlar bilan uyg'unlashtirish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

REFERENCES

1. Agency of Information and Mass Communications. (2023). Briefing of Hayot Shamsuddinov – Head of the Information Service of the Prosecutor General's Office. Provided information on the work carried out by the Prosecutor's Office bodies to ensure the rule of law in 2023.

2. Arian, B., Amir, T., Chiemeka O. O., & Hamidreza, Sh. (2019). Technical and economic analysis of wind energy potential in Uzbekistan. *Journal of Cleaner Production* 223, 801–814. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0959652619308315?via%3>
3. Ayubov, U. T., & Ruzinazarov, Sh. (2019). *Yer huquqi [Land law]*. Tashkent.
4. Bilir, L., Imir, M., Devrim, Y., & Albostan, A. (2015). An investigation on wind energy potential and small-scale wind turbine performance at Incek regione Ankara, Turkey. *Energy Convers. Manag*, 103, 910–923. <https://doi.org/10.1016/J.ENCONMAN.2015.07.017>
5. Daaou H. N. S., Kheder H. A., & Balehouane, O. (2018, March). Guerri Optimal windy sites in Algeria: Potential and perspectives. *Energy*, 1240–1255. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0360544217320790?via%3Dihub>
6. Huanyu Sh., et. al. (2021). Wind Speed Distributions Used in Wind Energy Assessment: A Review. *Front. Energy Res., Sec. Wind Energy*, 9. <https://doi.org/10.3389/fenrg.2021.769920>
7. IRENA. (2021), Renewable capacity statistics 2021 International Renewable Energy Agency (IRENA). Abu Dhabi. <https://www.irena.org/publications/2021/March/Renewable-Capacity-Statistics-2021>
8. Mauritzen, J. (2020). Will the Locals Benefit. *Energ Policy*, 142. <https://doi:10.1016/j.enpol.2020.111489>
9. Morales, J. M., Mínguez, R., & Conejo, A. J. (2010). A Methodology to Generate Statistically Dependent Wind Speed Scenarios. *Appl. Energ*, 87 (3), 843–855. <https://doi:10.1016/j.apenergy.2009.09.022>
10. Narzullayev, O. Kh. (2025). Ecological and legal basis of biological diversity conservation. *Jurisprudence*, 5(SI), 100–109.
11. Ouarda, T. B. M. J., Charron, C., & Chebana, F. (2010). Review of Criteria for the Selection of Probability Distributions for Wind Speed Data and Introduction of the Moment and L-Moment Ratio Diagram Methods, with a Case Study. *Energ. Convers. Manag*, 12, 247–265. <https://doi:10.1016/j.enconman>
12. Rahimov, E. Y., Jamoldinov, F. Z., Daminov, A. K. (2022). O'zbekiston hududida shamol tezliklarini ERA5 ma'lumotlar asosida aniqlash imkoniyatini baholash [Assessment of the possibility of determining wind speeds in the territory of Uzbekistan based on ERA5 data]. *Energiya va resurs tejash muammolari [Energy and Resource Conservation Issues]*, 82, 132–139.
13. Shemshuchenko, Y. S. (2004). *Ekologicheskoe pravo [Environmental law]*. Moscow: Yurist Publ.
14. Usmanov, M. B., Rustambayev, M. H., & Xolmuminov D. T. (2001). *Ekologiya huquqi [Environmental law]*. (p. 92). Tashkent: Yozuvchi Publ.
15. Xolmo'minov, J. T. (2022). Energetika huquqi [Energy law] (pp. 291–292).

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2025-YIL 6-SON

VOLUME 5 / ISSUE 6 / 2025

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.6.